

ЩОДО ЗАХОДІВ ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ВІД РЕЙДЕРІВ

Проаналізовано визначення поняття «рейдерство» з метою з'ясування ознак вказаного явища. Встановлено заходи захисту суб'єктів господарювання, які необхідно використовувати під час «рейдерських» атак. Визначено органи, які здійснюють захист суб'єктів господарювання від «рейдерів». Зазначено, що держава повинна надавати гарантії та захищати суб'єктів господарювання від посягань шляхом визначення поняття «рейдерство» у законодавстві та посилення відповідальності за дії, пов'язані зі спробою «рейдерського» захоплення. Виокремлено превентивні заходи, спрямовані на протидію посяганням на майно суб'єктів господарювання.

Ключові слова: «рейдерство», суб'єкти господарювання, майно, захист, превентивні заходи.

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування українського суспільства, на жаль, неналежно врегульоване питання правового захисту майна суб'єктів господарювання (далі – СГ) від «рейдерських» атак. Необхідністю вироблення механізмів протидії захопленню СГ є негативні впливи на діяльність підприємств та зниження інвестиційної привабливості держави загалом. «Рейдерство» є надзвичайно актуальним питанням для держави, оскільки це явище становить загрозу національній безпеці України. Для відновлення та стабілізації економіки країни необхідно сформувати механізми захисту СГ від «рейдерських» атак.

Стан дослідження. Теоретичною базою для аналітичного осмислення вказаної теми є наукові праці, авторами яких є такі вчені: З. С. Варналій, С. М. Грудницька, Б. В. Деревянко, М. С. Лисенко, Р. А. Панасенко, В. І. Пушкарьова, О. Б. Таращанська, О. А. Туркот, М. Л. Шелухін та інші. Незважаючи на те, що сферу протидії та захисту від посягань на майно СГ досліджувало багато науковців, вказана сфера є актуальною для проведення досліджень і надалі.

Мета статті: проаналізувати визначення поняття «рейдерство», визначити заходи захисту, які необхідно використовувати представникам СГ при «рейдерських» атаках та державі для вдосконалення заходів протидії вказаному явищу, виокремити превентивні заходи, спрямовані на протидію посяганням.

Виклад основних положень. Україна – одна із перспективних країн для здійснення іноземного інвестування, оскільки ресурси країни при правильному застосуванні зможуть приносити доволі значні прибутки для інвесторів та, відповідно, державі. На жаль, цей період є не зовсім вдалим для інвестування, оскільки потребує реформаций. Для початку, необхідно створити дієвий правовий механізм, який дозволяв би захищати бізнес від «рейдерських» атак. На нашу думку, варто почати із визначення поняття «рейдерство» для з'ясування ознак вказаного поняття та виокремити способи посягань на майно СГ і, як наслідок, визначити заходи їх захисту, які необхідно використовувати при «рейдерських» атаках його представникам та державі для вдосконалення заходів протидії вказаному явищу, а також виокремити превентивні заходи, спрямовані на протидію посяганням.

З. П. Варналіз зазначає, що «рейдерство» – це недружнє, поза межами дії цивільного законодавства, спрямоване проти волі власника захоплення чужого майна на користь іншої особи, встановлення над майном повного контролю нового власника в юридичному та фізичному розумінні з використанням корумпованості чиновників та зі застосуванням сили [1, с. 130]. Погоджуємося з визначенням науковця, оскільки до ознак «рейдерства», на нашу думку належать дії щодо посягань на майно СГ. Воно проводиться без згоди власника такого майна, та для захоплення важлива наявність корумпованих зв'язків, адже за наявності таких зв'язків «рейдери» відчують певну захищеність від справедливих та чесних дій органів державної влади.

На думку О. А. Мельниченко й В. І. Пушкарьової, «рейдерство» – це умисна діяльність команди професіоналів, яка використовує корумпованість в органах державної влади та корпоративні конфлікти для отримання «законного» контролю над ліквідними активами чужих компаній як джерела власних надприбутків чи інших вигод [2, с. 107]. Ми вважаємо, що необхідно погодитись із вказаними науковцями, оскільки під час «рейдерства» залучають професіоналів із різних галузей, і з галузі ІТ, і бухгалтерів, і безумовно такі атаки не відбуваються без юристів. Також варто зазначити, що всередині підприємств потрібно підтримувати корпоративну культуру та не порушувати корпоративні права учасників товариств. Своєю чергою, представники підприємства повинні стежити за кредитною заборгованістю та своєчасним проведенням розрахунків із контрагентами, аби уникнути позовів про стягнення заборгованості та визнання боржника банкрутом.

Незважаючи на те, що у Кримінальному кодексі України [3] у статті 206.2 встановлена відповідальність за «протиправне заволодіння

майном підприємства, установи, організації», у законодавстві немає визначення поняття «рейдерство» та чітко не встановлені його види [4, с. 44–45]. Під «рейдерством» слід розуміти саме процес захоплення. Відповідно до цього потрібно встановити відповідальність уже за саму організацію «рейдерського» нападу [5]. На наш погляд, необхідно встановити на законодавчому рівні визначення поняття «рейдерство» для надання можливості ефективно протидіяти «рейдерам», оскільки можливо буде визначити ознаки вказаного поняття, а також засоби та способи протидії посяганням на майно підприємств. Варто встановити відповідальність за організацію «рейдерського» нападу, оскільки посягання «рейдерів» не завжди є успішними, і представникам СГ не легко зрозуміти остаточну мету атаки: лише посягання на майно чи на підприємство загалом. Відповідальність в таких випадках повинна відрізнятись.

Як зазначає С. М. Москаленко, «рейдерство» – це інструмент захвату, який охоплює комплекс юридичних, психологічних, економічних, військово-спортивних методик і технологій, оскільки тільки у поєднанні можливе застосування [6]. Варто зазначити, що «рейдерство» – це дії, які включають комплекс знань у різноманітних сферах науки. Оскільки при «рейдерських» атаках необхідно враховувати різні варіанти розвитку подій.

Проаналізувавши визначення науковців, можна виокремити такі ознаки «рейдерства»: посягання/заволодіння чужим майном; здійснюється одною особою та/чи групою осіб; здійснюється без згоди власника, за допомогою корумпованих органів державної влади, правоохоронних та судових органів та ін.

Необхідно об'єднати всі напрацювання науковців та закріпити на законодавчому рівні визначення поняття «рейдерство», яке б включало різні аспекти посягань на підприємства у КК України. Держава повинна не тільки встановлювати стандарти щодо реєстрації СГ, а сприяти їхньому розвитку, надавати гарантії та захищати від протиправних захоплень, шляхом визначення поняття «рейдерство» у законодавстві та посилення відповідальності за будь-які дії, пов'язані зі спробою «рейдерського» захоплення.

Із усіх організаційно-правових форм акціонерні товариства (далі – АТ) уже впродовж тривалого часу є незахищеними від «рейдерських» посягань. Незважаючи на норми, які встановлюють відповідальність за «протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації» у КК України, вказані товариства не завжди можуть звернутися за допомогою до державних органів. Також не завжди є можливість зупинити протиправне захоплення, оскільки

представники АТ не дотримуються встановлених законодавством норм та правил функціонування [4, с. 92]. Посягання на майно та органи управління АТ становить реальну небезпеку для розвитку корпоративного сектора вітчизняної економіки, збереження його конкурентних позицій на внутрішньому та світовому ринках. Боротися з такими протиправними захопленнями потрібно не тільки на рівні окремих компаній (хоча тут АТ можуть самотужки захищати свої майнові права, використовуючи, наприклад, систему перехресного володіння невеликими пакетами акцій між учасниками зареєстрованого об'єднання підприємств у формі АТ або учасниками простого товариства на основі договору про сумісну діяльність. На позитиви таких форм захисту майнових інтересів АТ у Російській Федерації, ФРН і Японії вказували С. М. Грудницька та Б. В. Деревянко [7, с. 94–95].

Найважливішими органами, куди акціонери можуть звернутися за захистом та протидією посяганням на майно та органи управління АТ, це – прокуратура, Фонд державного майна України, Антимонопольний комітет України, Національна комісія цінних паперів та фондового ринку, Комісія, утворена при КМУ, та її регіональні робочі групи, Бюро протидії економічним злочинам та «рейдерству» [4, с. 95–96]. Захист прав акціонерів може здійснюватися також через державні органи, на які покладені функції регулювання ринку цінних паперів. Але для того, щоб звернутися за захистом до зазначених органів, суб'єктам господарювання необхідно дотримуватися законодавства, а також звичаїв ділового обороту. Варто зазначити, що у разі посягання суб'єкти господарювання вправі звернутися також до громадських організацій, наприклад, до Антирейдерського Союзу підприємців України. Також для збереження майна АТ при «рейдерському» нападі необхідно викликати органи внутрішніх справ, залучитись підтримкою приватних охоронних структур та засобів масової інформації [8, с. 57].

О. А. Мельниченко зазначає, що необхідна взаємодія держави, бізнесу та громадськості під час реалізації державної політики подолання «рейдерства» за такими пріоритетними напрямками:

1. Підвищення ефективності прокурорського нагляду за законністю на ринку злиття та поглинання підприємств.
2. Законодавче оформлення можливостей створення спеціальних резервних копій цінних паперів і встановлення норм відповідальності реєстраторів і депозитаріїв за порушення правил, що забезпечують достовірність таких копій та їх збереження.
3. Законодавче врегулювання питань доступу до відповідної державної інформації.

4. Забезпечення координації дій правоохоронних і контролюючих органів, а також органів місцевого самоврядування та інших органів державної влади; розробка комплексної програми боротьби з «рейдерством».

На нашу думку, координація дій зазначених органів необхідна для зменшення ризику «рейдерських» атак, а у разі їх настання – оперативного реагування для здійснення захисту СГ та притягнення до відповідальності винних осіб. Поряд із спільною злагодженою діяльністю зазначених органів, необхідно здійснювати внесення у законодавство норм, які спрямовані на захист СГ від «рейдерів».

5. Сприяння впровадженню антирейдерських технологій безпосередньо на підприємствах та ін. [9, с. 223].

Необхідно пам'ятати про дієвий самозахист на підприємствах. Водночас потрібно орієнтуватися також на досвід європейських країн, які створили ефективні механізми захисту від «рейдерів».

Варто погодитися із А. В. Микитчиком, що для протидії «рейдерству» на підприємствах доцільно використати такі заходи [10, с. 221–222]:

- реструктуризація підрозділів зі зміною їх організаційно-правового статусу;

- підвищення культури у СГ, прозорі конкурентні відносини та підтримання ділової репутації;

- постійний моніторинг змін у складі акціонерів (вказаний засіб захисту необхідний для перевірки зосередження у одного акціонера/певної групи осіб контрольного пакета акцій, внаслідок їх скуповування «рейдерами»);

- контрольне скуповування акцій і додаткова емісія (на нашу думку, додаткова емісія створить умови для перешкоджання скуповуванню акцій «рейдерами»);

- недопущення виникнення та прострочення кредиторської заборгованості (необхідно не допускати прострочення кредиторської заборгованості, оскільки цим вміло можуть скористатися «рейдери», придбавши права на заборгованість у кредиторів);

- удосконалення роботи менеджменту та персоналу, недопущення конфліктних ситуацій, протиправного звільнення працівників та інші заходи протидії [10, с. 221–222].

У конфліктних ситуаціях між управлінням підприємства та працівниками, права яких порушенні, у других не виникає мети щодо захисту підприємства і вони, своєю чергою, можуть продати свої акції за заниженими цінами «рейдерам».

Проаналізувавши заходи захисту, які необхідно використовувати під час «рейдерських» атак, необхідно також зауважити на превентивні заходи, спрямовані на протидію посяганням. З метою запобігання здійсненню посягань, власникам контрольного пакету акцій АТ необхідно: надати можливість акціонерам у повному обсязі реалізувати немайнові та майнові права у АТ; постійно контролювати сплату заборгованості АТ, зокрема потрібно обов'язково зберігати документи, що підтверджують погашення заборгованості; проаналізувати історію створення АТ та його діяльність для виявлення й усунення неточностей, перевірити дотримання у повному обсязі процедур, встановлених у законодавстві.

Також варто акцентувати на тому, що одним із ефективних засобів для захисту підприємництва є використання іноземних компаній як засновників вітчизняних АТ та інших СГ [8, с. 59]. Зауважимо, що превентивні заходи захисту є дієвішими ніж заходи, які вчиняють безпосередньо під час «рейдерської» атаки, оскільки якщо суб'єкт господарювання має усі підтверджуючі документи щодо здійснення ним діяльності та підготовлений до атаки, то така атака може і не відбутися.

На наш погляд, важливими заходами протидії «рейдерству» в Україні є такі:

- на законодавчому рівні визначити межі допустимості здійснення самозахисту представниками СГ від «рейдерського» захоплення;
- прийняти «Кодекс про посягання на майно СГ»;
- підвищити відповідальність за вчинення корупційних дій представниками органів державної влади, правоохоронними та судовими органами;
- визначити поняття «рейдерство» у законодавстві та посилити відповідальність за будь-які дії, пов'язані зі спробою «рейдерського» захоплення;
- досконало підбирати кадри для роботи в органах управління підприємства;
- забезпечити надійний захист підприємства досвідченими спеціалістами, надійними, перевіреними та невідкупними;
- постійно моніторити усі спроби отримання сторонніми особами відомостей про підприємство із зовнішніх джерел, а саме щодо розголошення конфіденційної інформації та комерційної таємниці.

Небезпека «рейдерства» для розвитку української економіки виявляється також в негативному впливі на міжнародний імідж країни, зниженні її інвестиційної привабливості, оскільки динаміка закордонного інвестування в економіку країни визначається насамперед такими

факторами, як внутрішня політична стабільність, характер і темпи здійснення ринкових реформ, сприятливі зовнішньоекономічні умови, стабільність економічного законодавства, гарантії недоторканості приватної власності й закордонних вкладень. «Рейдерство» в трансформаційній економіці відкидає будь-яку можливість впровадження чітких правил у сфері ведення бізнесу та захисту приватної власності в країні на довгі роки, звідси інвестиційна привабливість країни різко падає у зв'язку з незахищеністю іноземного капіталу [11, с. 124].

Отже, «рейдерство» – це незаконне захоплення майна, яке охоплює комплекс наукових знань, використання недосконалої законодавчої бази та корумпованості в державних органах. Для зміцнення економіки країни необхідно зменшити ризик втручання у підприємницьку діяльність «рейдерів» та виробити правовий механізм протидії незаконним захопленням майна СГ.

Висновок. «Рейдерські» захоплення притаманні для економіки багатьох країн світу, зокрема і для України. Чинне законодавство України містить недосконалу систему захисту СГ від посягань, які вчиняють «рейдери». Відповідно, це надає підстави скористатися прогалинами законодавства та вчиняти протиправні дії щодо захоплення майна підприємств. Зазначимо, що внаслідок недосконалої системи захисту та постійного збільшення «рейдерських» атак на суб'єкти господарювання відбувається дестабілізація ринкових відносин та зменшення вкладень іноземних інвестицій, що негативно відображається на економіці країни.

Отже, «рейдерство» – це захоплення підприємств командою професіоналів, які використовують недосконалу систему законодавства, корумпованість органів державної влади, судових та правоохоронних органів, низький рівень захищеності учасників підприємств та порушення їх прав керівництвом. Необхідно у середині підприємств не порушувати корпоративні права учасників товариств. Представники СГ повинні стежити за кредитною заборгованістю та своєчасним проведенням розрахунків із контрагентами щоб уникнути позовів про стягнення заборгованості та визнання боржника банкрутом. Необхідно на законодавчому рівні визначити поняття «рейдерство» для надання можливості ефективно протидіяти «рейдерам», окреслити ознаки вказаного поняття, а також засоби та способи протидії посяганням на майно підприємств.

Акцентуємо, що превентивні заходи захисту є дієвішими ніж заходи, які вчиняють безпосередньо під час «рейдерської» атаки, оскільки якщо суб'єкт господарювання має усі підтверджуючі документи щодо

здійснення ним діяльності та підготовлений до атаки, то така атака може і не відбутися.

1. Варналій З. С., Мазур І. І. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання. *Стратегічні пріоритети*. 2010. № 2 (3). С. 129–136.

2. Мельниченко О. А., Пушкарьова В. І. Протидія рейдерству як складова державної політики щодо економічної безпеки. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 1 (47). С. 102–109.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. 2001. № 25–26. Ст. 131.

4. Туркот О. А. Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право». Кривий Ріг, 2015. 240 с.

5. Туркот О. А. Щодо визначення поняття протиправного встановлення контролю над акціонерним товариством («рейдерства»). *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2012. № 1. С. 1008–1014. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_1_160 (дата звернення: 18.04.2018).

6. Панасенко Р. А. Щодо криміналізації поняття «рейдерства» в Україні. URL: <http://jurlugansk.ucoz.org/publ/5-1-0-56> (дата звернення: 18.04.2018).

7. Дерев'янко Б. В., Грудницька С. М. Державне регулювання функціонування промислово-фінансових груп у сфері підприємницької діяльності: монографія / за ред. М. К. Галантича. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва, 2005. 176 с.

8. Туркот О. А. Способи захисту майна та органів управління акціонерних товариств від посягань. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2013. № 4 (55). С. 54–59.

9. Мельниченко О. А. Основи протидії рейдерству: державно-управлінський аспект. *Збірник наукових праць Донецького державного університету управління*. Донецьк, 2010. Т. XI. № 170. С. 212–224. (Серія «Державне управління»).

10. Микитчик А. В. Головні напрямки запобігання рейдерству в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 217–222.

11. Таращанська О. Б. Рейдерство в Україні: причини виникнення та шляхи подолання. *Механізми державного управління*. 2011. № 2. С. 123–126.

Turkot O. A., Pylypets M. Ya. On the issue of the measures of protection of economic entities against raiders

The article deals with the definition of the concept of «raider attack» in order to establish the features of this phenomenon. The measures of protection of economic entities that apply in «raider» attacks are determined. The bodies carrying out protection of economic entities against «raiders» are specified. It is pointed out that the state should facilitate the development of enterprises, provide guarantees

and protection against attacks. The preventive measures aimed at counteraction to encroachments on property of economic entities are outlined.

«Raider attack» includes the following features: – encroachments / acquisition of property; – a person and/or a group of persons carry it out; – it is carried out without the consent of the owner, with the help of corrupt authorities, law enforcement and judicial bodies.

Important measures of counteraction to «raider attack» in Ukraine are:

– at the legislative level, to determine limits of acceptable self-defense by representatives of economic entities against «raider» seizure;

– to adopt «The Code of encroachment on property of economic entities»;

– to increase the responsibility for committing corrupt acts by representatives of public authorities, law enforcement and judicial authorities;

– to define the concept of «raider attack» in the legislation and to strengthen the responsibility for any action associated with an attempt of «raider» seizure;

– perfect selection of personnel to work in the management of the enterprise;

– to provide reliable protection of enterprises by experienced professionals that are reliable, screened and incorruptible persons;

– constant monitoring of all attempts to obtain information by third-party persons on the enterprise from external sources, namely the disclosure of confidential information and commercial secrets.

Preventive measures of protection are more effective than measures that are directly taken during the «raider» attack, because if the economic entity has all confirmed documents concerning the implementation of its activities and is ready to be attacked, such an attack may not occur.

Key words: «raider attack», economic entities, property, protection, preventive measures.

Стаття надійшла 26 квітня 2018 р.

УДК 640.523(045)

І. І. Штангрет

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРИВАТИЗАЦІЇ ЖИТЛОВОЇ ПЛОЩІ У ГУРТОЖИТКАХ

Акцентовано на особливостях правового статусу гуртожитків, житлових кімнат у гуртожитках. Порушено проблемні питання щодо правового регулювання приватизації житлових кімнат у гуртожитках. Проаналізовано чинні нормативно-правові акти, які регулюють правовий статус гуртожитка, а також регламентують порядок приватизації кімнат у гуртожитках та судову практику розгляду справ щодо приватизації житлової площі у гуртожитках.

Ключові слова: гуртожиток, житлова кімната в гуртожитку, приватизація житлової площі в гуртожитку.